

LABORE ET ZELO

МЕТОДОЛОГІЯ ТА МЕТОДИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В ЕКОНОМІЧНІЙ ТА СОЦІАЛЬНІЙ ГЕОГРАФІЇ

Обсяг: 6 кредитів ЄКТС

Семестр: III-IV; Курс: другий

Дні, Час, Місце: згідно розкладу

Інформація про викладача

Ім'я	Барановський Микола Олександрович
Контакти	E-mail: Brnm@ukr.net , тел.: (096) 836 06 73
Робоче місце	Кафедра географії, туризму та спорту (ауд. 408, 4-й поверх навчального корпусу №2)
Години консультацій	Вівторок: 13:30 – 14:50

Опис курсу

Навчальна дисципліна «Методологія та методи наукових досліджень в економічній та соціальній географії» покликана забезпечити отримання здобувачами знань, умінь і практичних навичок, які необхідні для проведення наукових досліджень та здобуття освітнього ступеня «доктор філософії».

Опанування навчальної дисципліни сприятиме формуванню у здобувачів знань про методологію наукових досліджень, набуттю практичних навичок використання традиційних і сучасних методів при проведенні наукових досліджень у сфері економічної та соціальної географії.

Згідно зі структурно-логічною схемою освітньо-наукової програми дисципліна вивчається після курсу «Сучасні напрямки розвитку економічної та соціальної географії». Паралельно з даною дисципліною вивчається курс «Методика викладання економічної та соціальної географії у вищій школі» та «Основи організації науково-інноваційної діяльності та проєктного менеджменту».

Вивчення дисципліни у комплексі з іншими освітніми компонентами ОНП «Економічна та соціальна географія» сприяє досягненню здобувачами програмних результатів навчання:

PH01. Мати передові концептуальні та методологічні знання з наук про Землю і на межі предметних галузей, зокрема економічної та соціальної географії, а також дослідницькі навички, достатні для проведення наукових і прикладних досліджень на рівні останніх світових досягнень з відповідного напрямку, отримання нових знань та/або здійснення інновацій

PH02. Розробляти та досліджувати концептуальні, математичні й комп'ютерні моделі Землі, її геосфер, планет земної групи та процесів, у т. ч. суспільно-географічних, що відбуваються в них, ефективно використовувати їх для отримання нових знань та/або створення інноваційних продуктів у науках про Землю та дотичних міждисциплінарних напрямках

PH04. Формулювати й перевіряти гіпотези; використовувати для обґрунтування висновків належні докази, зокрема результати теоретичного аналізу, експериментальних досліджень в математичного та/або комп'ютерного моделювання, наявні літературні дані

PH05. Глибоко розуміти загальні принципи та методи наук про Землю, економічної та соціальної географії, а також методологію наукових досліджень,

застосовувати їх у власних дослідженнях та у викладацькій практиці

PH06. Планувати й виконувати експериментальні та/або теоретичні дослідження з наук про Землю, дотичних міждисциплінарних напрямів (економічна та соціальна географія) із використанням сучасних інструментів і дотримання норм професійної та академічної етики, критично аналізувати результати власних досліджень і результати інших дослідників у контексті всього комплексу сучасних знань щодо проблеми, яка досліджується

PH08. Застосовувати загальні принципи та методи математики й природничих наук, економіки, соціології, а також сучасні методи та інструменти, цифрові технології та спеціалізоване програмне забезпечення для провадження досліджень у сфері наук про Землю та в дотичних міждисциплінарних напрямках

PH09. Застосовувати сучасні інструменти й технології пошуку, оброблення та аналізу інформації, зокрема статистичні методи аналізу даних великого обсягу та/або складної структури, спеціалізовані бази даних та інформаційних систем і технологій

PH11. Критично оцінювати й аналізувати погляди та ідеї вітчизняних і закордонних дослідників, наукові школи, концепції в галузі економічної та соціальної географії, виділяти в науковій тематиці частини доки-що нерозв'язаних проблем, генерувати власні ідеї щодо їхнього розв'язання

PH12. Самостійно створювати та розширювати на основі використання ГІС-технологій і мережевих ресурсів бази географічних даних, необхідних для проведення наукових досліджень, здійснювати просторово-часовий аналіз розвитку географічних явищ і процесів.

Мета навчання

Вивчення дисципліни у комплексі з іншими освітніми компонентами ОНП «Економічна та соціальна географія» сприяє набуттю здобувачами програмних компетентностей:

ЗК01. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК02. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

СК02. Здатність ініціювати, розробляти і реалізовувати комплексні інноваційні проекти в науках про Землю та дотичні до них міждисциплінарні проекти.

СК06. Здатність до встановлення передумов застосування конкретних теорій і методів дослідження оболонок Землі, в т.ч. соціосфери, або інших планет земної групи, вибору раціональної методики польових і лабораторних робіт та оцінки необхідної точності вимірювань і якості кінцевих побудов.

СК07. Здатність із застосуванням сучасних методологій, методів та інструментів наукової діяльності за фахом ставити експеримент, обробляти отримані експериментальні дані, встановлювати аналітичні й системні залежності між об'єктами, процесами та явищами довкілля, давати прогностичні та ретроспективні оцінки розвитку природних і суспільно-географічних процесів.

СК10. Здатність використовувати новітні інформаційно-комунікаційні технології, спеціалізоване програмне забезпечення, картографічне моделювання, ГІС-технології та мережеві ресурси для розширення бази географічних даних, територіального аналізу розвитку географічних явищ і процесів.

СК11. Здатність використовувати принципи й методи оцінки просторової організації людської діяльності на Землі, проводити комплексні фундаментальні та прикладні економіко- і соціально-географічні дослідження в просторово-часових координатах.

Форми і методи навчання

Курс буде викладений у формі лекцій (20 год.) та практичних занять (40 год.), організації самостійної роботи здобувачів доктора філософії в бібліотеках та комп'ютерних мережах (120 год.). Під час викладання курсу будуть застосовані такі методи навчання: словесні (пояснення, лекція, бесіда, навчальна дискусія), наочні

(демонстрації), частково-пошуковий, аналізу та синтезу, узагальнення, моделювання, створення ситуацій зацікавленості, методи контролю та самоконтролю.

Викладач проводитиме індивідуальні та групові консультації, здійснюватиме аналіз індивідуальних навчальних завдань.

Для вивчення курсу здобувачам необхідно мати підручники, зазначені у списку основної літератури. Навчання відбуватиметься і на платформі Moodle / Уніком-НДУ, тому здобувачам потрібно зареєструватися в освітній мережі університету та підписатися на курс. Деякі види індивідуального навчального завдання будуть надсилатися електронною поштою, через Messenger або Viber, а тому здобувачам вищої освіти потрібно мати доступ до мережі Інтернет.

Організація навчання

Теми лекцій

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Рівні та види методології наукових досліджень. Методологічні підходи в суспільно-географічних дослідженнях	2
2	Методи наукових досліджень економічної та соціальної географії	1
3	Структура та загальний алгоритм наукового дослідження	1
4	Методичні підходи до аналізу природокористування та оцінки компонентів природно-ресурсного потенціалу	2
5	Підходи, методики та методи дослідження реального сектора економіки	2
6	Наукові підходи та дослідження систем обслуговування населення та транспорту	2
7	Методи аналізу процесів регіонального розвитку	2
8	Особливості методичних підходів до дослідження демографічних, розселенських процесів і трудових ресурсів	2
9	Методи аналізу міграційних, урбанізаційних процесів і міських поселень	2
10	Методичні підходи до дослідження креативної індустрії та культури	1
11	Методологія та методи дослідження умов і рівня життя, захворюваності та здоров'я населення	1
12	Багатофакторний статистичний аналіз у суспільно-географічних дослідженнях	2
13	Особливості використання інструментів спеціальних програм і платформ у суспільно-географічних дослідженнях	2
Разом		20

Теми семінарських і практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
<i>Семінарські заняття</i>		
1	Методологічні підходи в суспільно-географічних дослідженнях	2
2	Методологія та загальний алгоритм наукових (дисертаційних) досліджень	2
<i>Практичні заняття</i>		
1	Методичні підходи до аналізу природокористування та економічної оцінки компонентів природно-ресурсного потенціалу	2
2	Методичні підходи дослідження реального сектору економіки (промисловість)	2

3	Методичні підходи дослідження реального сектору економіки (сільське господарство)	2
4	Підходи та методи оцінки роботи транспорту та сектору послуг	2
5	Методи аналізу диспропорцій регіонального розвитку та структурних зрушень в економіці	2
6	Методичні підходи до проведення геопланування різних типів територій	2
7	Методичні засади дослідження конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості регіонів	2
8	Особливості методики дослідження демографічних, розселенських процесів і ринку праці	2
9	Методи аналізу міграційних процесів	2
10	Наукові підходи та методи дослідження урбанізаційних процесів і міських поселень	2
11	Методи аналізу діяльності закладів креативної індустрії, освіти та культури	2
12	Особливості методики дослідження гендерних процесів, соціальних негараздів і медико-географічних процесів	2
13	Методичні особливості використання спеціального програмного забезпечення, навчальних платформ у прикладних суспільно-географічних дослідженнях	4
14	Багатофакторний статистичний аналіз як інструмент дослідження та типізації складних суспільно-географічних процесів	4
15	Практика використання програмного забезпечення QGIS, Mapinfo та Surfer для побудови картографічних моделей, просторового аналізу суб'єктів економічної діяльності та геопланування	4
Разом		40

Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Методи оцінки впливу кліматичних змін на розвиток і спеціалізацію аграрного виробництва регіону (країни)	8
2	Методичні підходи до оцінки розміщення та розроблення пропозицій з оптимізації мережі освітніх установ	10
3	Методичні підходи до розроблення стратегічних і планувальних документів на рівні регіонів і територіальних громад	10
4	Особливості сучасних підходів до вивчення регіональних і локальних ринків праці	10
5	Методологічні підходи до аналізу урбогенезу	10
6	Конфліктогенність міського середовища: методи оцінки	10
7	Географія злочинності: індикатори, показники, підходи до оцінки геокриміногенної ситуації	12
8	Соціальні мережі та можливості їхнього використання у суспільно-географічних дослідженнях	10
9	Міжнародні підходи до оцінки здоров'я населення	10
10	Програма Deductor 5 та її використання в суспільно-географічних дослідженнях	10
11	Інтерактивний ГІС-довідник функціональних типів територій	8
12	Національна платформа геопросторових даних. Європейська платформа smart-спеціалізації	12
Разом		120

Оцінка

Підсумкова оцінка курсу буде обчислюватися з використанням таких складових:

Бали	Результат навчання, що оцінюється
Третій семестр	
8	Участь у семінарських заняттях із розділу I «Методологія наукових досліджень в економічній та соціальній географії»: <ul style="list-style-type: none"> • методологічні підходи в суспільно-географічних дослідженнях • методологія та загальний алгоритм наукового (дисертаційного) дослідження (максимум 4 бали за участь у семінарі)
5	Індивідуальна робота: розроблення загального алгоритму власного дисертаційного дослідження (максимум 5 балів за одну індивідуальну роботу)
16	Виконання практичних завдань із розділу II «Методи досліджень реального сектора економіки, процесів регіонального розвитку та геопланування»: <ul style="list-style-type: none"> • методичні підходи до аналізу природокористування та економічної оцінки компонентів природно-ресурсного потенціалу • методичні підходи до дослідження реального сектору економіки (промисловість) • методичні підходи до дослідження реального сектору економіки (сільське господарство) • підходи та методи оцінки роботи транспорту та сектору послуг • методи аналізу диспропорцій регіонального розвитку • методики дослідження структурних зрушень в економіці регіонів • методичні підходи до проведення геопланування різних типів територій • методичні засади дослідження конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості регіонів (максимум 2 бали за виконання завдань однієї практичної роботи)
8	Підсумкові контрольні роботи з розділу II «Методи досліджень реального сектора економіки, процесів регіонального розвитку та геопланування»: <ul style="list-style-type: none"> • підсумкова контрольна робота (максимум 8 балів за одну підсумкову контрольну роботу)
Четвертий семестр	
10	Виконання практичних завдань із розділу III «Методичні підходи до дослідження демографічних, урбанізаційних та інших процесів у соціальній географії»: <ul style="list-style-type: none"> • особливості методики дослідження демографічних, розселенських процесів і ринку праці • методи аналізу міграційних процесів • наукові підходи та методи дослідження урбанізаційних процесів і міських поселень • методи аналізу діяльності закладів креативної індустрії та культури • особливості методики дослідження гендерних процесів, соціальних негараздів і медико-географічних процесів (максимум 2 бали за виконання однієї практичної роботи)

8	Підсумкові контрольні роботи з розділу III «Методичні підходи до дослідження демографічних, урбанізаційних та інших процесів у соціальній географії» • підсумкова контрольна робота (максимум 8 балів за одну роботу)
10	Виконання практичних завдань із розділу IV «Використання спеціального програмного забезпечення та інструментів платформ для досліджень у галузі економічної та соціальної географії»: • методичні особливості використання програмного забезпечення • регресійний, факторний і кластерний аналізи як інструменти дослідження та типізації складних суспільно-географічних процесів • практика використання програмного забезпечення QGIS, Mapinfo та Surfer для побудови картографічних моделей і просторового аналізу суб'єктів економічної діяльності • особливості використання програми QGIS у геоплануванні різних типів територій • методичні особливості використання інструментів різних типів платформ і програм (Datatowel.in.ua, mistosite.org.ua тощо) у прикладних суспільно-географічних дослідженнях (максимум 2 бали за виконання однієї практичної роботи)
5	Індивідуальна робота: використання програмного забезпечення та інструментів різних платформ для аналізу конкретної проблеми власного дисертаційного дослідження (максимум 5 балів за одну індивідуальну роботу)
30	Екзамен
100	Разом

Політика курсу

Безпека – понад усе.

У разі включення сигналу «Повітряна тривога» під час очного навчання ви під керівництвом викладача повинні перейти до споруд цивільного захисту і перебувати в них до скасування сигналу.

У разі включення сигналу «Повітряна тривога» під час дистанційного навчання за вашим місцем перебування, ви маєте повідомити про це викладача та перейти до безпечного місця.

Відвідування та участь у практичних заняттях з курсу є обов'язковими. Відвідування здобувачами лекцій і практичних занять реєструється викладачем. Варіант відпрацювання пропущених занять узгоджується з викладачем. Дозвіл на пропуск занять з причин, що завчасно відомі і є поважними, здобувач може отримати, подавши необхідну заяву у відділ аспірантури та докторантури.

Якщо ви не були присутні на занятті через сигнал «Повітряна тривога», узгодьте з викладачем дистанційну форму виконання завдання.

Останнім терміном здачі відповідних завдань є три дні до дати екзамену.

Перескладання питань практичних занять можливе лише один раз на тиждень, який передує екзамену, і лише за умови отримання здобувачем негативної оцінки через неявку на заняття у зв'язку з хворобою чи у зв'язку з іншою поважною причиною, що має бути підтверджено відповідним документом (довідка з лікувального закладу, заява про причину та термін відсутності на заняттях тощо).

Переоцінка завдань можлива упродовж тижня після отримання оцінки на основі заяви на ім'я завідувача кафедри у письмовій формі. Після отримання заяви, завідувач кафедри упродовж тижня створить комісію з переоцінки, яка після проведення аналізу

роботи здобувача повідомить його про своє рішення.

Перескладання екзамену відбувається за графіком, визначеним відділом аспірантури та докторантури.

Академічна доброчесність та плагіат. Кожен здобувач освітнього ступеня «магістр» повинен ознайомитися і слідувати нормам Положення НДУ ім. М. Гоголя «Про академічну доброчесність» (http://www.ndu.edu.ua/storage/norm_baza/polozenia_pro_akademichny_dobrochesnist.pdf).

Дотримання академічної доброчесності здобувачами освіти передбачає: самостійне виконання навчальних завдань, завдань поточного та підсумкового контролю результатів навчання (для осіб з особливим освітніми потребами ця вимога застосовується з урахуванням їх індивідуальних потреб і можливостей); посилання на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей; дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права; надання достовірної інформації про результати власної навчальної (наукової) діяльності, використанні методики досліджень і джерела інформації.

Будь-яке копіювання або відтворення результатів чужої праці, якщо тільки робота не має груповий формат, використання завантажених з Інтернету матеріалів кваліфікується як порушення норм і правил академічної доброчесності та передбачає притягнення винного до відповідальності за чинними нормативними документами.

Мобільні пристрої на заняттях використовуються з навчальною метою.

Поведінка в аудиторії. Поведінка здобувачів освіти визначається правилами техніки безпеки та загальноприйнятими нормами поведінки, які визначаються відповідно «Правилами внутрішнього розпорядку» (http://www.ndu.edu.ua/storage/norm_baza/pravula_rozporiadky.pdf), «Положенням про організацію освітнього процесу» (<http://surl.li/rsclo>) та «Етичним кодексом» (http://www.ndu.edu.ua/storage/norm_baza/etychkodex.pdf) ЗВО.

Вітається активність здобувача із планування освітнього процесу та участь у формальній та неформальній освіті.

Рекомендовані джерела інформації

Основні

1. Зацерковний В.І., Тішаєв І.В., Демидов В.К. Методологія наукових досліджень: навчальний посібник. Ніжин: НДУ імені Миколи Гоголя, 2017. 236 с.
2. Мамчич Т.І., Оленко А.Я., Осипчук М.М., Шпортюк В.Г. Статистичний аналіз даних з пакетом STATISTICA: навчально-методичний посібник. Дрогобич: Видавнича фірма «Відродження», 2006. 208 с.
3. Методи суспільно-географічних досліджень: навчально-методичне видання / за ред. Костянтина Мезенцева. Київ: «Фенікс», 2021. 100 с.
4. Немець К.А., Сегіда К.Ю., Немець Л.М. Багатомірний аналіз у суспільній географії (нетрадиційні методи): монографія. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2016. 120 с.
5. Топчієв О.Г., Мальчикова Д.С., Пилипенко І.О., Яворська В.В. Методологічні засади географії: підручник. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2020. 366 с.
6. Топчієв О.Г. Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методики: навчальний посібник. Одеса: Астропринт, 2005. 632 с.
7. Research Methods in Geography: A Critical Introduction / [ed. by B. Gomez, J. P. Jones III]. Oxford: Blackwell Published, 2010. 318 p.
8. Clifford N., Cope M., Gillespie Th., French S. (eds.). Key Methods in Geography. SAGE Publications, 2016.
9. Flowerdew R., Martin, L.D. Methods in Human Geography Guide for Students Doing a Research Project. Pearson Prentice. Hall, 2005. 366 p.

Додаткові

1. Барановський М.О., Барановська О.В. Методика наукових географічних досліджень: навчально-методичний посібник. Ніжин: Видавництво НДУ імені Миколи Гоголя, 2022. 54 с.
2. Корнус А.О., Корнус О.Г, Король О.М., Нешатаєв Б.М. Основи наукових досліджень: методичні вказівки для виконання практичних та самостійних робіт. Суми: Видавництво СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2020. 40 с.
3. Немець К. А., Немець Л. М. Теорія і методологія географічної науки: методи просторового аналізу: навч.-метод. посібник. Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2014. 172 с.
4. Пилипенко І.О. Методика суспільно-географічних досліджень (на матеріалах Херсонської області): навчальний посібник. Херсон: ПП Вишемирський В.С., 2007. 112 с.
5. Самойленко В.М., Діброва І.О. Природничо-географічне моделювання: підручник. Київ: Ніка-Центр, 2019. 320 с.
6. Шаблій О.І. Математичні методи в соціально-економічній географії: навчальний посібник. Львів: Світ, 1994. 304 с.

Періодичні видання

1. Економіка України
2. Вісник Київського університету. Географія
3. Часопис соціально-економічної географії
4. Український географічний журнал
5. Регіональна економіка
6. Демографія та соціальна економіка

Електронні ресурси

1. [Мезенцев К.В. Суспільно-географічне прогнозування регіонального розвитку : Монографія. К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2005. 253 с.](#)
2. [Методи суспільно-географічних досліджень: навчально-методичне видання / за ред. Костянтина Мезенцева. Київ: «Фенікс», 2021. 100 с.](#)
3. [Основи наукових досліджень: навчальний посібник / уклад. Г. Г. Стрелкова, М. М. Федосенко, А. І. Замулко, О. С. Іщенко. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2019. 120 с.](#)
4. [Соціальна географія: підручник / за ред. Л. Немець та К. Мезенцева. Київ: Фенікс, 2019. 304 с.](#)